

ОСОБЛИВОСТІ ОСТАННЬОЇ СТАЛІНСЬКОЇ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ НА ЗАКАРПАТТІ (ВИБОРИ ДО МІСЦЕВИХ РАД 22 ЛЮТОГО 1953 р.)

Василь Міщанин

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри модерної історії України та зарубіжних країн,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: vasyl.mistchanyn@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 56031499200

Researcher ID: AAY-5123-2021

<https://orcid.org/0000-0002-1705-0333>

У статті досліджується остання сталінська виборча кампанія на Закарпатті – вибори до місцевих рад, які були проведені 22 лютого 1953 року, за декілька днів до смерті радянського диктатора. На відміну від перших двох хвиль радянських виборів у краї 1946 – 1947 рр. і 1950 – 1951 рр. вона вже відбулася без якихось ексцесів для влади. Впродовж цього часу більшовикам вдалося цілковито радянлізувати Закарпаття, що проявилось у проведенні кадрової політики, яка в першу чергу спиралась на перевірку «ідейної вірності» комуністам, чисельні агітаційно-пропагандистським заходами, жорстку цензуру, репресивну політику. Ці фактори невдовзі дали свої результати. Радянська влада вже без особливих труднощів домоглася на виборах заповітних «99,9%». У статті висвітлюється перебіг виборчої кампанії: робота виборчих комісій (плани заходів та їхню реалізацію, звіти про їх виконання), процедура висунення кандидатів, завдання агітаційно-пропагандистської роботи для агітаційних груп, пунктів і окремих агітаторів (проведення читання лекцій, доповідей бесід, читок газет і журналів) інструкції місцевій пресі, радіо, клубам і бібліотекам), виборчий ритуал в день виборів (прихід на виборчу дільницю задовго до її відкриття, почесні голосування найбільш достойних виборців, виголошення патріотичних промов в честь Комуністичної партії, Радянського уряду і «великого вождя народів товариша Сталіна», звіти про виконання соціалістичних зобов'язань та обіцянки в майбутньому їх перевершити) та інші атрибути «всенародного свята». Відзначимо й те, що відпрацьовані владою в часи сталінізми механізми проведення виборів і нав'язані населенню виборчі традиції проіснували майже до розпаду Радянського Союзу.

Ключові слова: вибори, виборчі комісії, голосування, агітація, комуністи, Закарпатська область, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Союз Радянських Соціалістичних Республік.

Після вигнання Червоною армією угорських окупантів з території Закарпаття восени 1944 р. край поступово радянлізується. У Закарпатській Україні (1944 – 1945) керівним органом стала Народна Рада, а органами місцевого самоврядування народні комітети. Завдяки присутності військ Червоної армії, соціальної демагогії влади в цих органах місцевої влади захоплюють представники Комуністичної партії Закарпатської України (КПЗУ), які орієнтувалися на Москву і нерідко виконували накази і розпорядження командування збройних сил СРСР. Із управлінських посад витісняють старих службовців. Після підписання Договору про входження Закарпаття до складу Української РСР контроль силових структур над органами Закарпатської України ще більше посилюється. Нова влада перекреслила сподівання на повернення «чеського плюралізму» з розгалуженою багатопартійною системою. Натомість формувалась однопартійна модель державного управління.

Створена 19 жовтня 1944 р. на установчій конференції в м. Мукачево Комуністична партія Закарпатської України, що стала правонаступницею Закарпатського крайового комітету Комуністичної партії Чехословаччини 1921 – 1938 років проіснувала трохи більше року. Вже 15 грудня 1945 р. вона «вливається» до складу ВКП(б). Таким чином відбулася уніфікація партійної системи Закарпатської України з партійною системою Радянського Союзу. А невдовзі перестала існувати і сама Закарпатська Україна. 22 січня 1946 р.

Президія Верховної Ради СРСР затвердила подання Президії Верховної Ради Української РСР про утворення Закарпатської області. Загальнодержавна радянська політична система стає домінуючою.

Актуальним постало питання легітимізації радянської влади через вибори. Вже у 1946 р. на Закарпатті відбулися вибори до Верховної Ради СРСР (лютий 1946 р.), а наступного, 1947 р. до Верховної Ради УРСР (лютий 1947 р.) і місцевих Рад депутатів трудящих (грудень 1947 р.). Вони стали перевіркою проведеної роботи Комуністичною партією, місцевими органами влади, командуванням Червоної армії та співробітниками державної безпеки [Міщанин, 2018, с. 178–179]. Можемо погодитися з твердженням сучасних українських дослідників, які займалися аналізом перших двох повоєнних виборчих кампаній до облрад: «після 1950 р. такої кількості звітної інформаційної документації, як під час виборів 1947 р. та 1950 р., вже ніколи не створювалося» [Молдавська, 2010, с. 500–501]. Друга хвиля повоєнних виборів відбулася у 1950 р. – до ВР СРСР і місцевих рад та 1951 р. до ВР УРСР. Вибори 1953 р., до обласних та міських рад, відбулися за два тижні до смерті Сталіна. Таким чином, за період 1946 – 1953 р. на Закарпатті відбулося 7 потужних виборчих кампаній.

Аналіз досліджень. Українські історики приділяли першим повоєнним виборам значну увагу. Зокрема, загальноукраїнський контекст виборів представлено в кількох наукових публікаціях В. Даниленка

[Даниленко, 2010], В. Крупини [Крупина, 2005; Крупина, 2008; Крупина, 2010;]. З позицій повсякденної історії описав повоєнні радянські вибори С. Єкельчик. Спочатку в електронному виданні «Historians.in.ua» опубліковано його наукову статтю [Єкельчик, 2014] – перекладену частину з англійської мови монографії випущеної у 2014 р. [Yekelchuk, 2014]. У 2018 р. монографія перевидана українською мовою [Єкельчик, 2018]. Два розділи роботи присвячені радянським виборам – «Товариш агітатор», «День виборів».

Дослідники виборчих кампаній на західноукраїнських землях у більшості дивляться на них крізь призму національно-визвольної боротьби ОУН-УПА [Деревінський, 2001; Дмитерко, 2003; Ільницький, 2012; Стародубець, 2016], репресивної політики органів державної безпеки [Жив'юк, 2018], а також аналізують політичні настрої західних українців [Стасюк, 2019].

Повоєнні вибори в Закарпатській області досліджували І. Шершун, В. Делеган [Шершун, Делеган, 1998], М. Макара [Макара, 2003]. В. Міщанин вивчав виборчі кампанії 1946 – 1953 рр. контексті радянської Закарпаття. Загальну характеристику виборчих перегонів висвітлено ним у колективній монографії «Повсякденне життя населення західних областей України у перші повоєнні роки (1944 – 1953)» за редакцією В. Ільницького [Міщанин, 2021]. Окремі дослідження присвячені виборам союзного [Жулканич, Міщанин, 2015] (співавтор Н. Жулканич), республіканського [Міщанин, 2015а] та місцевого рівнів [Міщанин, 2015]. Загальний аналіз радянських виборів зробили Р. Офіційський [Офіційський, 2010], Ю. Остапець та М. Токар [Остапець, Токар, 2009].

Постановка цілей. Метою нашого дослідження є висвітлити останню сталінську виборчу кампанію в Закарпатській області, яка відбулася у лютому 1953 р., за кілька днів до смерті диктатора. Останні сталінські вибори на Закарпатті пройшли без якихось ексцесів для їх організаторів. Слід сказати, що радянська влада добилася потрібних результатів голосування ще у другу хвилю виборчих кампаній 1950 – 1951 рр., коли 99,9% «трудящих» краю віддавали свої голоси за «блок комуністів і безпартійних». Мова хіба що йшла про кілька сотих відсотків які відділяли більшовиків від 100% результату. Так, у виборах до місцевих Рад, які пройшли 17 грудня 1950 р., маємо такі результати голосування: до обласної ради явка виборців становила 99,99% проголосували за – 99,98; до окружних рад відповідно 99,98% і 99,99%; до міськрад: явка – 99,97%, «за» – 99,94%; до селищних явка – 99,98%, «за» – 99,96%; до сільських рад: явка – 99,99%, «за» – 99,98% [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 1324, арк. 21]. Під час виборів до Верховної Ради УРСР, які відбулися за два роки до цього (25 лютого 1951 р.), явка виборців, а також відсоток тих, які проголосували за комуністів становили 99,99% [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 1578, арк. 50].

Виклад основного матеріалу. Подібна картина вимальовувалася і на цих виборах. Наприклад, тільки 7 виборців, які проголосували по Берегівському округу проти кандидатів в обласну Раду депутатів трудящих не дозволили округу дати 100% (явка – 99,99%, «за» – 99,98%). Зате села округу проголосували сто-

відсотково, цим самим «продемонстрували свою любов і відданість своїй Батьківщині, своїй партії Леніна-Сталіна» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 6–7].

Цьому результату передувала проведена значна організаційна та агітаційно-пропагандистська робота комуністів в Закарпатській області. Тільки план заходів з приводу місцевих виборів містив 53 пункти і був надрукований на 9 сторінках. Він передбачав «практичні заходи з проведення організаційної і масово-політичної роботи в містах і округах області» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 1].

Перед секретарями первинних партійних і комсомольських організацій ставилися завдання з проведення виборів із чіткою прив'язкою до календарного їх виконання та призначенням відповідальних за підготовку і проведення. Окрім технічних питань, пов'язаних з виборами, як от формування комісій, висунення кандидатів, формування виборчих дільниць поставали завдання агітаційно-пропагандистської роботи: роботи агітаційних груп і пунктів, проведення читання лекцій, доповідей бесід, читок газет і журналів; інструкцій місцевій пресі і бібліотекам тощо.

Інформаційним засобом, зокрема, давалися вказівки «широко висвітлювати на сторінках обласних, окружних і політвідділівських газет і радіопередачах кращий досвід агітаційно-пропагандистської роботи в період підготовки до виборів у місцеві Ради депутатів трудящих. Публікувати статті про конституцію СРСР, про виборчий закон, про радянську демократію та про її переваги перед демократією буржуазною, про рішення XIX з'їзду КПРС, виступі товарища Сталіна на з'їзді і геніальному творі Й. В. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР», про морально-політичну єдність радянського суспільства, дружбі народів СРСР, про партію Леніна-Сталіна – вдохновителя і організатора радянського народу в боротьбі за перемогу комунізму, про В. І. Леніна та Й. В. Сталіна – організатора і вождя Комуністичної партії і Радянської держави, про успіхи, яких досяг радянський народ у всіх галузях господарського і культурного будівництва, про завдання трудящих в боротьбі за дострокове виконання п'ятого п'ятирічного плану, про повсякденну турботу партії і уряду за поліпшення матеріального благополуччя і культурного рівня радянського народу, про Радянського союзу за тривкий і тривалий мир, за згуртування сил миру, демократії і соціалізму, проти паліїв нової війни, про агресивні плани американо-англійських імперіалістів, про тяжке становище трудящих в капіталістичних країнах, про успіхи країн народної демократії в будівництві соціалізму. Розгорнути на сторінках газет широку агітацію за кандидатів у депутати в місцеві Ради депутатів трудящих» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 8].

На цих виборах працювало 18 386 агітаторів на 632 агітпунктах (560 в селах, 41 в окружних центрах, 73 у військових частинах [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 12]). У м. Ужгороді міськком партії підібрав і затвердив на бюро 16 завідувачів агітпунктів, узгодивши з ними «питання агітаційно-масової роботи серед виборців на дільницях». 27 грудня 1952 р. з керівниками агітколективів проведено нара-

ду в зв'язку з підготовкою до виборів у місцеві ради. До 3 січня 1953 р. були підготовлені і відкриті агітаційні пункти. Тут проведено збори секретарів парторганізацій між якими було розподілено дільниці для агітації, поставлені завдання і розроблено конкретні плани роботи агітпунктів. Агітколлективи були посилені «за рахунок кращих товаришів» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 1].

На агітпунктах постійно проводились семінари агітаторів. Так, на агітпункті № 5 відбувся семінар на тему: «Радянська виборча система – сама демократична в світі», на агітпункті № 6 – «Завдання агітаторів з роз'яснення рішень XIX з'їзду партії і радянської виборчої системи серед виборців», на агітпункті № 7 – «Рішення XIX з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу і завдання агітаторів». Крім цього на зібранні 80 агітаторів агітпункту № 6, з доповіддю виступив «т. Головадський з лекцією про радянський виборчий закон» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 1–2].

Нерідко агітаторами працювали студенти державного університету – «т. Шутко, Ковалевська, Лагойда систематично проводять з виборцями бесіди про історичні рішення XIX з'їзду партії. Агітатори тт. Хланта, Панченко та інші провели з виборцями бесіди на теми «Виборча система Радянського Союзу», «Депутат – слуга народу», «Права і обов'язки громадян СРСР» та інші» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 2].

Робота агітаторів контролювалася партійними чиновниками. Так, обласними партійними чиновниками встановлено, що у Свалявському окрузі робота з агітаторами в ряді сіл проводиться не систематично. А не отримуючи відповідної допомоги агітатори «агітаційної роботи не проводять» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 36]. Так, в селі Керецьки агітколлектив налічував 60 агітаторів, але більше половини з них не знали складу його учасників. Подібною була ситуація в селах: Свалява, Чинадієво, Сусково, М. Мартинка, Неліпино, Плоске.

У с. Люта Великоберезнянського округу пролунали і незручні для агітаторів питання від виборців: «Чому відізвили Кеслера з кандидатів у депутати?», «Коли проплатять трудовні у нашому колгоспі?», «Чому зараз мука є, а недавно ще не було?» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 28].

Також перевірялася робота дільничних виборчих комісій. Зокрема, перевіркою встановлено, що в Іршавському окрузі в селах Ільниця, Заріччя, Довге комісії працювали добре: щомісячно складали план роботи, регулярно проводили засідання, брали участь у «господарсько-масових заходах поставлених перед сільрадами партією та урядом». Разом з тим, в селах Чорний Потік, Білки, Лисичево робота таких комісій перебувала в «запущеному стані». В селі Лисичево, зокрема, не виконувався закон про всеобуч, а «голова сільради тов. Пальок часто буває на роботі в нетверезому виді» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 13].

Партфункціонери знову мали копітку роботу з формування списків кандидатів у депутати та резерву обласного, окружного і міського рівнів. Редагуванню партійних чиновників піддався «Список кандидатів у депутати Закарпатської обласної ради депутатів трудящих». Без якихось пояснень з попереднього списку,

який мав іти на узгодження в обком, викреслено депутату минулого скликання, українку, робітницю, члена ВЛКСМ Софію Качур, натомість вписано українку, робітницю, члена ВЛКСМ Олену Шебелу. Військовослужбовця, росіянина, генерал-майора Степана Гладишева та службовця, українця Юрія Ільницького замінили відповідно службовцем, українцем Борисом Гультаєвим та військовослужбовцем, грузином, генерал-майором Олексієм Інаури. З резерву керівного складу Закарпатської обласної ради викреслено голову облплану, який мігив на посаду першого заступника голови облради – Дмитра Бондаренка та голову Тячівського окрвиконкому, який мав обійняти посаду секретаря облвиконкому – Андрія Шекету [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 18–9, 21].

Без особливих зауважень сформовано «Резерв на висунення головами, заступниками і секретарями окрвиконкомів в новий склад міських і окружних рад депутатів трудящих». Він піддався хіба що технічним правкам завідувача відділу партійних, профспілкових і комсомольських органів Закарпатського обкому КП(б)У М. Чарцева.

На 17 січня 1953 р. на 142 зібраннях з висунення кандидатів (присутні 41 195 людей, виступила 981 людина) було висунуто 67 із 70 кандидатів у депутати обласної ради. 350 зборів проведено з висунення кандидатів до окружних рад. Їх відвідали 85 760 осіб, виступило 1 559 учасників. На цих зборах висунуто кандидатами в окружні ради 384 (стільки ж довірених осіб) із планованих 638 [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 32]. У Іршавському районі рапортували, що реєстрація кандидатів у депутати обласної і окружної ран відбулася своєчасно і «значно поліпшено якісний склад» в порівнянні з 1951 р. Проте, «в Іршавську окружну раду депутатів трудящих висунуто тов. Виходцева, зав. загальним відділом, чоловіка якої засуджено» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 44].

До якісного складу в окружні ради в партійних чиновників виникло більше зауважень. Ось їх пропозиції: «мало радянських працівників» (Ужгородська міськрада), «зменшити б/п., збільшити працівників літер. й мистецтва, збільшити спец. промисловості і транспорту» (Мукачівська міськрада), «збільшити молодь (багато стариків), зменшити початкову освіту, збільшити робітників (за рахунок ст. Чоп, збільшити радянських працівників і спеціалістів промисловості)» (Ужгородська окррада), «збільшити спеціалістів промисловості і с/г, поліпшити склад по освіті» (Берегівська окррада), «зменшити з початковою освітою, збільшити колгоспників, включити спеціалістів с/г /зовсім відсутні/» (Воловецька окррада), «збільшити українців /68%/ зменшити с початковою освітою, включити працівників науки, літератури і мистецтва», «зменшити б/п і поліпшити віковий склад, збільшити колгоспників і представників інтелігенції. Включити спеціалістів с/г» (Волівська окррада), «мало жінок /23%/, збільшити вищу освіту, збільшити колгоспників і робітників, збільшити працівників народної освіти» (Рахівська окррада) [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 59–60] та ін.

В окремих випадках, при виборах депутатів до місцевих рад рекомендовані окружними партійними канди-

дати в депутати сільських Рад на виборцями не були підтримані, вони висунули свої кандидатури. Подібні «інциденти» сталися в с. Підполоззя Воловецького округу, с. Репинне, В. Студене Волівського округу. В останньому із 9 рекомендованих кандидатур пройшло тільки 7 [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 66].

У Свалявському окрузі також кандидати в депутати підбирались абияк. Серед кандидатів виявились особи «не вношаючи цієї високої довіри». Тільки по селу Чинадієву при розгляді кандидатур в депутати сільської ради на засіданні бюро обкому партії замінили 8 людей як «недостойних». Свалявському окружкому прийшлося навіть піти на порушення закону, рекомендувавши 15 кандидатів у депутати зі складу виборчих комісій. Щоправда це швидко виправили, замінивши їх новими членами комісії [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 87].

Критикували й агітатора с. Синевир Суботу, що той працюючи завідувачем сільської бібліотеки і будучи членом ВЛКСМ «систематично відвідує церкву і читає там для вірників “Псалтирь”, вдома має не зареєстрований радіоприймач і систематично слухає “Голос Америки”». А в селі Ростока цього ж округу директорка НСПХ Хромова, коли до неї звернувся секретар парторганізації колгоспу ім. Леніна Лешенда з проханням прочитати лекцію про XIX з’їзд партії, заявила: «Для таких баранів, як ви /мається на увазі колгоспники/ читати лекцію не буду» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 68]. Нам невідомо чим закінчилися вказані випадки.

Як відбувався виборчий процес прослідкуємо на прикладі Волівського округу. Після публікації Указу президії Верховної Ради УРСР про проведення виборів у місцеві Ради депутатів трудящих та типової інструкції з обкому окружком затвердив на засіданні окружкому партії затверджено план заходів з поліпшення організаційної та агітаційно-пропагандистської роботи в зв’язку з виборами. 25-26 грудня при окружкомі партії проведені інструктивні наради партійно-радянського активу, які мали йти в села «для надання практичної допомоги» первинним парторганізаціям і сільрадам в підготовці виборів. 27 грудня 1952 р. Волівським окружкомом проведено інструктивні наради з секретарями первинних парторганізацій. Паралельно виконком провів інструктивні наради з головами і секретарями сільських рад. З 5 по 14 січня 1953 р. у всіх первинних парторганізаціях відбулися партійні збори, головним питанням яких стало «Про завдання партійних організацій у зв’язку з виборами у місцеві Ради депутатів трудящих». До 25 грудня 1952 р. в окрузі закінчено роботу з «підбору кандидатів» до складу окружних виборчих комісій, а до 26 грудня сформовані самі округи, підібрані кандидати в окружні (територіальні) та дільничні виборчі комісії [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 61]. Після розгляду персонального складу комісій на бюро окружкому КП України, а опісля «висунення їх на загальних зборах трудящих» матеріали про це «для інформації всіх трудящих» опубліковані в окружній газеті «Червона Зоря» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 62].

8-10 січня 1953 р. в окружкомом проведено семінари голів і секретарів сільських рад з питання вивчення «Положення про вибори в обласні, районні, міські,

сільські і селищні Ради депутатів трудящих Української РСР», а також зі складання списків виборців.

З 15 по 17 січня проходили загальні збори з висунення кандидатів в депутати облради. 18 січня проведені окружні передвиборчі наради. Розпочалось висунення кандидатів до окружних, селищної і сільських рад. На бюро Волівського обкому двічі слухалось звіти секретарів парторганізації у зв’язку з виборами. Окружком здійснював заходи з «поліпшення роботи агітколлективів, мобілізації сільської інтелігенції, жінорад і культурно-освітніх закладів округу для розгортання масово-політичної роботи серед населення».

За два місяці агітаторами Волівського округу проведено 6 902 бесіди, 7 408 «голосних читок газет», які охопили 26 803 виборців. А силами лекторів окружного центру і лекторами сільських лекторіїв, ще додатково прочитано 523 лекції на яких було присутніми 16 455 колгоспників і лісорубів». Остання цифра, щоправда викликала підозри у обкомівського партійного чиновника, який зробив свої підкреслення тексту [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 63].

Основними питаннями масово-політичної роботи стали вивчення і пропаганда рішень і матеріалів XIX з’їзду КПРС, роботи Й. Сталіна «Економічні проблеми соціалізму в СРСР», «Положення про вибори...». До прикладу, в Перечинському окрузі проведено куштові семінари агітаторів у селах Порошково, Дубриничі і Ремети, де прочитано лекцію «П’ятирічний план – великий крок на шляху до комунізму» та проголошено доповідь «Завдання агітаторів в проведенні агітаційної роботи в період підготовки і проведенні виборів» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 84].

Передовиками області в честь виборів беруться нові зобов’язання: лісоруби Великоберезнянського лісгоспу Василь Митро та Петро Юрцега виконати денні норми на 150 % і вище, свинарка колгоспу ім. Ватутіна Ганна Русина – виростити 25 ділових поросят від кожної свиноматки (попередній рекорд – 22), доярка колгоспу шлях до комунізму Єлизавета Веселовська – надоїти 500 л молока від кожної корови в стійбищний період. Артелі «Шлях до комунізму», ім. Ілліча, «Вільна Верховина» Великоберезнянського округу – підготувати насіння, відремонтувати сільськогосподарський реманент, «заготовити місцеве добриво» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 14]. Колгоспники колгоспу «Нове життя» с. В. Ворота гірського Воловецького округу (голова колгоспу Малярчинець, секретар парторганізації Михайлов) взяли зобов’язання в честь виборів до 22 лютого закінчити підготовку до весняно-польових робіт (до 1 лютого закінчити очистку насіння, довівши його до посівних кондицій (!!!), до 10 лютого вивести в поле «місцеве» і мінеральне добриво, до 15 лютого відремонтувати сільськогосподарський інвентар, поліпшити догляд за худобою, виконати план осінньо-зимових лісозаготівель, зокрема трудгужповинності) [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224, арк. 64]. Окремі колгоспниці Анна Гичка (колгосп «Комунар» с. Річка Волівського округу) та Марія Ломпа (колгосп ім. Молотова цього ж округу) взяли зобов’язання в честь виборів до місцевих рад поліпшити догляд за продуктивною худобою і надоїти від кожної закріпленої за ними корови 1800-2000 літрів молока [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224,

арк. 65].

На цих виборах вдруге прозвучали «цінні пропозиції» від виборців. Так, у Великоберезнянському окрузі селяни с. Черногорова просили владу побудувати міст через річку, яка розділяла село, поліпшити постачання села хлібом та товарами масового вжитку. Мешканці с. Люта – побудувати 2 лазні, відремонтувати дорогу, відкрити автобусний рейс В. Березний – Люта. Подібні пропозиції з побудови колодязів, клубів, лазень, пекарень, шкіл внесли селяни Ужка, Гусного, Сухого, В. Бистрої, Руської Мочарі [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 12].

В день виборів одноосібник с. Липецька Поляна Хустського округу П. Турзай, який прийшов на виборчу дільницю в 1 годину ночі заявив, що в цей день хоче вступити до місцевого колгоспу. Також подали заяви до колгоспу 24 одноосібники с. Кошельово, 4 селяни с. Нанково, 3 – с. Іза цього ж округу [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 209].

Голосування у день виборів розпочалося з самого ранку. Так, у Берегівському окрузі на виборчі дільниці задовго до початку голосування прийшло понад 4 тисячі виборців. На 7 годину виборці сіл Грабарєво та Гомок проголосували стовідсотково.

Вже виборчим ритуалом стало те, що «з початком голосування, виборці, опускаючи бюлетені у виборчу урну багато проголошували патріотичних промов в честь Комуністичної партії, Радянського уряду і великого вождя народів товариша Сталіна» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223, арк. 4].

В с. В. Лучки Мукачівського округу в ніч перед виборами прибула делегація на чолі з Героєм Соціалістичної Праці, головою колгоспу «Труд» Загорського району Московської області Хреновим для перевірки договору про соціалістичне змагання за 1952 р. О 5 годині ранку на мітинг зібралося понад 700 виборців. «Сьогодні трудящі Закарпаття, як і трудящі Московської області, проводять вибори в місцеві ради. Радянські люди в цей день віддадуть свої голоси за велику дружбу народів нашої країни, за розквіт нашої Батьківщини, за комуністичну партію, за великого і рідного товариша Сталіна» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 4], – висловився на зібранні гість.

В день виборів виборці також вважали за потрібне взяти привселюдно на себе соціалістичні зобов'язання. Так, «кращий стахановець Рахівської картонної фабрики тов. Міронов», голосуючи за «творця нашої прекрасної Батьківщини товариша Сталіна» пообіцяв виконати денну норму на 200%. Ланкова колгоспу ім. Сталіна с. Сторожниця Ужгородського округу Марія Словян взяла зобов'язання виростити по 100 ц кукурудзи з гектара. Лісоруб Свалявського ліспромгоспу Георгій Фотул взявся щоденно виконувати норму на 160% [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 8–9].

На 14 годину 22 лютого 1953 р. із загальної кількості попередньо внесених до списків 504 260 виборців, проголосувало 495 698, або 98,3% виборців. Повністю закінчили голосування Волівський, Воловецький, Мукачівський, Ужгородський, Іршавський округи. Із 704 виборчих дільниць закінчили голосування на 652 дільницях, а на 20 годину проголосували вже усі дільниці. Загалом по області за уточненими спис-

ками проголосувало 505 279 (99,98%) виборців [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 1, 7, 10].

Опускаючи свій бюлетень до скриньки учениця 10 класу ужгородської школи, комсомолка Ріта Кожевнікова, сказала: «В моєму житті сьогодні велике і радісне свято. Я молода громадянка Радянського Союзу вперше приймаю участь у голосуванні. Я щаслива, що живу в країні, яка під керівництвом комуністичної партії і великого Сталіна буде комуністичне суспільство. Мене виховав комсомол, про нас, молодих громадян, повсякденно піклується наш любий вчитель товариш Сталін. І сьогодні мені хочеться сказати велике спасибі товаришу Сталіну за наше щасливе і радісне життя. Я віддаю свій голос за кандидатів Сталінського блоку комуністів і безпартійних» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 14]. Це були останні «сталінські» вибори на Закарпатті. Турбота Сталіна за щастя своїх співгромадян тривала ще 10 днів.

Партійний чиновник у звіті про ці вибори відзначав, що день виборів перетворився на «всенародне свято», де «на дільницях читаються лекції, доповіді, проводяться бесіди, виступають гуртки художньої самодіяльності, молодь співає натхненні пісні про прекрасну Батьківщину, про великого і любимого товариша Сталіна» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 7].

Виявлені на бюлетенях написи також засвідчили, що мешканці краю адаптувались до радянської виборчої системи і писали те, що було дозволено і влада хотіла читати: «Слава великому Сталіну!», «Голосуючи за вірну дочку народу т. Епереші, я голосую разом з тим за рідного, любимого Й. В. Сталіна, за мир у всьому світі», «Я голосую за щастя всіх людей, за вогні електростанцій, за зелені гаї і сади в пісках і пустинях, за світові будівництва» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 143] (Севлюшський округ); «Голосую за блок комуністів і безпартійних, за великого Сталіна, за мир у всьому світі», «Бажаю багатьох, багатьох років життя товаришу Сталіну на благо і щастя нашого народу і всього прогресивного людства» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 151] (м. Ужгород). На кількох бюлетенях виявлених у виборчих скриньках на дільницях м. Ужгорода виявлено «нетипові» написи. Зокрема 2 написи на бюлетені кандидата в депутати Половки: «Тов. Половка! Відкиньте бюрократизм, вивчайте рішення XIX з'їзду КПРС» та «Наказ депутату – бути депутатом ленінського стилю, піклуватися про потреби і турботи трудящих і не бути бюрократом». Ще на одному бюлетені з п'ятої виборчої дільниці написано: «Більше м'яса та масла» [ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225, арк. 152].

Висновки. Вибори до місцевих Рад відбулися за декілька днів до кончини Й. Сталіна 22 лютого 1953 р. На відміну від першої хвилі сталінських виборів у краї 1946 – 1947 рр. вони вже відбулися без особливих труднощів та ексцесів для влади. Радянська влада, яка вже укріпилась у краї, вже без особливих труднощів добилася на виборах заповітних «99,9%». Відзначимо й те, що відпрацьовані владою в часи сталінщини механізми проведення виборів і нав'язані населенню виборчі традиції проіснували майже до розпаду Радянського Союзу.

Список використаних джерел

Архівні документи

Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), ф. П-1, оп. 1, спр. 1324. Списки ответственных за информацию в городах и округах оперативной сводки о ходе голосования, итоговых данных о результатах выборов в местные Советы депутатов трудящихся (13.12.1950 – 17.12.1950), на 21 арк.

ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 1578. Информации, справки обкома партии ЦК П(б)У об агитационно-массовой работе по подготовке к выборам в Верховный Совет УССР и Народных судов УССР (09.01.1951 – 01.12.1951), на 176 арк.

ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2223. Информации, справки горкомов, окружкомов партии об агитационно-массовой работе в период подготовки и проведения выборов в местные Советы депутатов трудящихся. О работе агитпунктов Великоберезнянского и Тячевского округов (05.01.1953 – 28.02.1953), на 112 арк.

ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2224. Информации справки работников отдела о подготовке к выборам в местные Советы депутатов трудящихся (29.12.1953 – 26.01.1953), на 99 арк.

ДАЗО, ф. П-1, оп. 1, спр. 2225. Оперативная информация горкомов, окружкомов партии о ходе и итогах выборов в местные Советы депутатов трудящихся (25.02.1953), на 166 арк.

Література

Yekelchuk, S., 2014. *Stalin's Citizens: Everyday Politics in the Wake of Total War*, Oxford University Press, ISBN: 9780199378449; 288 pp.

Даниленко, В., 2010. Особливості радянського парламентаризму в Україні (друга половина XX ст.), *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. Вип. 36, с. 88–125.

Деревінський, В., 2001. Агітаційно-пропагандивна діяльність ОУН і УПА під час виборів до Верховної Ради СРСР у 1946 році, *Визвольний шлях*. Суспільно-політичний, науковий і літературний місячник. Кн. 12, с. 64–71.

Дмитерко, О., 2003. ОУН-УПА і вибори до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 року, *Ефективність державного управління: Збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління Української Академії державного управління при Президентіві України*. Вип. 3, Львів, с. 105–112.

Скельчик, С., 2014. Перший кандидат і його вірні діти: як висували в депутати в повоєнному Києві. [Online]. Доступно: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1302-serhii-yekelchuk-pershyi-kandydat-i-ioho-vernii-dity-yak-vysuvaly-v-deputaty-v-voevoennomu-kyievi> (дата візиту: 24.09.2022).

Скельчик, С., 2018. *Повсякденний сталінізм: Київ та кияни після Великої війни*, К.: Laurus, 306 с.

Жив'юк, А., 2018. Репресивна операція «Велика блокада» напередодні виборів 1946 р. у Західній Україні (на матеріалах Мізоцького району Рівненської області), *Військово-науковий вісник*, № 30, с. 13–23.

Жулканич, Н., Міщанин, В., 2015. Перші «радянські» вибори на Закарпатті (вибори до Верховної Ради СРСР 10 лютого 1946 р.), *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. Серія 6. Історичні науки. Вип. 13, с. 52–60.

Льницький, В., 2012. Вибори до Верховних рад СРСР (1946 р., 1950 р.) і УРСР (1947 р., 1951 р.) як одна із форм радянзації у Карпатському краї ОУН, *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Вип. XVI. Дрогобич: Коло, с. 361–383.

Крупина, В., 2005. Вибірчі кампанії в УРСР 1946 – 1947 рр. та політичні настрої населення, *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*. Київ, с. 360–368.

Крупина, В., 2008. Політичні події у період голоду 1946 – 1947 рр. в оцінці населення УРСР, *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика*, Вип. 13, Київ, с. 265–270.

Крупина, В., 2010. Партійно-державна номенклатура повоєнної України, *Повоєнна Україна: Нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*, Т. 1, Київ, с. 139–176.

Макара, М., 2003. Формування органів влади на місцях. Вибори до Верховних Рад СРСР та УРСР, *Нариси історії Закарпаття*. Том III (1946 – 1991), Ужгород, с. 35–43.

Міщанин, В., 2015. Вибори до місцевих Рад в Закарпатській області УРСР 21 грудня 1947 р. – остаточна легітимізація радянської влади, *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Історія. Вип. 1, ч. 1, с. 73–78.

Міщанин, В., 2015а. Перші радянські вибори на Закарпатті в республіканський парламент (9 лютого 1947 р.): аналіз, хід та результати, *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. Сухомлинського*, Історичні науки, № 2, с. 54–62.

Міщанин, В., 2018. Радянська Закарпаття 1944 – 1950 рр., Ужгород: РІК-У, 644 с.

Міщанин, В., 2021. Сталінські вибори на Закарпатті (1946 – 1953): плановані результати і виборчий ритуал, *Повсякденне життя населення західних областей України у перші повоєнні роки (1944 – 1953)*, Львів – Торунь : Liha-Pres, с. 200–245.

Молдавська, Т., 2010. Вибори до обласних Рад депутатів: організаційні аспекти (на прикладі південних областей УРСР), *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*, том 21, Київ, с. 499–515.

Остапець, Ю., Токар, М., 2009. Закарпаття через призму політичних виборів, Ужгород: «Карпати», 408 с.

Офіцинський, Р., 2010. Фіктивні вибори. *Закарпаття 1919 – 2009 років: історія, політика, культура*, Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», с. 254–255.

Стародубець, Г., 2016. Особливості електоральної поведінки повстанського заплілля в умовах радянської виборчої кампанії 1946 р., *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. Вип. 1, ч. 1, с. 70–75.

Стасюк, О., 2019. Політичні настрої західних українців під час виборчих кампаній повоєнного періоду, *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, Вип. 32, Львів, с. 113–124.

Шершун, І., Делеган, В., 1998. До питання про перехід влади на Закарпатті від Народних комітетів до місцевих рад народних депутатів, *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія*, Вип. 2, Ужгород, с. 71–76.

References

Arkhivni dokumenty

Derzhavnyy arkhiv Zakarpats'koyi oblasti (DAZO), f. P-1, op. 1, spr. 1324. Spiski otvetstvennyh za informaciju v gorodah i okrugah operativnoj svodki o hode golosovanija, itogovyh dannyh o rezul'tatah vyborov v mestnye Sovety deputatov trudjashihhsja (13.12.1950 – 17.12.1950), na 21 ark. (in Russian).

DAZO, f. P-1, op. 1, spr. 1578. Informacii, spravki obkoma partii CK KP(b)U ob agitacionno-massovoj rabote po podgotovke k vyboram v Verhovnyj Sovet USSR i Narodnyh sudov USSR (09.01.1951 – 01.12.1951), na 176 ark. (in Russian).

DAZO, f. P-1, op. 1, spr. 2223. Informacii, spravki gorkomov, okruzhkomov partii ob agitacionno-massovoj rabote v period podgotovki i provedenija vyborov v mestnye Sovety deputatov trudjashihhsja. O rabote agitpunktov Velikobereznjanskogo i Tjachevskogo okrugov (05.01.1953 – 28.02.1935), na 112 ark. (in Russian).

DAZO, f. P-1, op. 1, spr. 2224. Informacii spravki rabotnikov otdela o podgotovke k vyboram v mestnye Sovety deputatov trudjashihhsja (29.12.1953 – 26.01.1953), na 99 ark. (in Russian).

DAZO, f. P-1, op. 1, spr. 2225. Operativnaja informacija gorkomov, okruzhkomov partii o hode i itogah vyborov v mestnye Sovety deputatov trudjashihhsja (25.02.1953), na 166 ark. (in Russian).

Literatura

Yekelchik, S., 2014. Stalin's Citizens: Everyday Politics in the Wake of Total War. Oxford University Press, ISBN: 9780199378449; 288 pp. (in English).

Danylenko, V., 2010. Osoblyvosti radyans'koho parlamentaryzmu v Ukraini (druga polovyna XX st.) [Peculiarities of Soviet parliamentarism in Ukraine (second half of the 20th century)], *Istoriya Ukrainy: malovidomi imena, podiyi, fakty*, Vyp. 36, s. 88–125. (in Ukrainian).

Derevins'kyy, V., 2001. Ahitatsiyno-propahandyvna diyal'nist' OUN i UPA pid chas vyboriv do Verkhovnoyi Rady SSSR u 1946 rotsi [Agitation and propaganda activities of the OUN and UPA during the elections to the Verkhovna Rada of the USSR in 1946], *Vyzvol'nyy shlyakh. Suspil'no-politychnyy, naukovyy i literaturnyy misyachnyk*, Kn. 12, s. 64–71. (in Ukrainian).

Dmyterko, O., 2003. OUN-UPA i vybory do Verkhovnoyi Rady SRSR u lyutomu 1946 roku. [OUN-UPA and the elections to the Supreme Soviet of the USSR in February 1946], *Efektynist' derzhavnoho upravlinnya*, Vyp. 3, L'viv, s. 105–112. (in Ukrainian).

Yekel'chik, S., 2014. Pershyy kandydat i yoho virni dity: yak vysuvaly v deputaty v povoyennomu Kyievi [The first candidate and his loyal children: how they were nominated for deputies in post-war Kyiv], URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1302-serhii-yekelchik-pershyi-kandydat-i-yoho-virni-dity-yak-vysuvaly-v-deputaty-v-povoyennomu-kyievi> (24.09.2022). (in Ukrainian).

Yekel'chik, S., 2018. Povsyakdenenny stalinizm: Kyiv ta kyyany pislya Velykoyi viyny [Everyday Stalinism: Kyiv and Kyivans after the Great War], K.: Laurus, 306 s. (in Ukrainian).

Zhyv'yuk, A., 2018. Represyivna operatsiya «Velyka blokada» naperedodni vyboriv 1946 r. u Zakhidniy Ukraini (na materialakh Mizots'koho rayonu Rivnens'koyi oblasti) [The repressive operation "Great Blockade" on the eve of the 1946 elections in Western Ukraine (based on the materials of Mizotsky district of Rivne region)], *Viyis'kovo-naukovyy visnyk*, № 30, s. 13–23. (in Ukrainian).

Zhulkanych, N., Mishchanyn, V., 2015. Pershi «radyans'ki» vybory na Zakarpatti (vybory do Verkhovnoyi Rady SRSR 10 lyutoho 1946 r.) [The first "Soviet" elections in Transcarpathia (elections to the Supreme Soviet of the USSR on February 10, 1946)], *Naukovyy chasopys NPU im. M. Drahomanova. Seriya 6. Istorychni nauky*, Vyp. 13, s. 52–60. (in Ukrainian).

Il'nyts'kyy, V., 2012. Vybory do Verkhovnykh rad SRSR (1946 r., 1950 r.) i URSR (1947 r., 1951 r.) yak odna iz form radyanizatsiyi u Karpat's'komu kraiy OUN [Elections to the Supreme Soviets of the USSR (1946, 1950) and Ukrainian SSR (1947, 1951) as one of the forms of Sovietization in the Carpathian region of the Ukrainian SSR], *Drohobyt's'kyy krayeznavchyy zbirnyk*, Vyp. XVI, Drohobych: Kolo, s. 361–383. (in Ukrainian).

Krupyna, V., 2005. Vyborchi kampaniyi v URSR 1946-1947 rr. ta politychni nastroyi naselennya [Election campaigns in the Ukrainian SSR 1946-1947 and political attitudes of the population], *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*, Kyiv, s. 360–368. (in Ukrainian).

Krupyna, V., 2008. Politychni podiyi u period holodu 1946 – 1947 rr. v otsintsi naselennya URSR [Political events during the famine period of 1946 – 1947 in the assessment of the population of the Ukrainian SSR], *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*, Vyp. 13, Kyiv, s. 265–270. (in Ukrainian).

Krupyna, V., 2010. Partiyno-derzhavna nomenklatura povoyennoyi Ukrainy [Party-state nomenclature of post-war Ukraine], *Povoyenna Ukrainy: Narysy sotsial'noyi istoriyi (druga polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.)*, T. 1, Kyiv, s. 139–176. (in Ukrainian).

Makara, M., 2003. Formuvannya orhaniv vlady na mistyakh. Vybory do Verkhovnykh Rad SRSR ta URSR [Formation of local authorities. Elections to the Verkhovna Rada of the USSR and Ukrainian SSR], *Narysy istoriyi Zakarpattya*. Tom III (1946 – 1991), Uzhhorod, s. 35–43. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2015. Vybory do mistsevykh Rad v Zakarpats'koyi oblasti URSR 21 hrudnya 1947 r. – ostatochna lehitimizatsiya radyans'koyi vlady [Elections to local councils in the Transcarpathian region of the Ukrainian SSR on December 21, 1947 – the final legitimization of Soviet power], *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatyuka*. Seriya: Istoriya, Vyp. 1, ch. 1, s. 73–78. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2015a. Pershi radyans'ki vybory na Zakarpatti v respublikans'kyy parlament (9 lyutoho 1947 r.): analiz, khid ta rezul'taty [The first Soviet elections in Transcarpathia to the republican parliament (February 9, 1947): analysis, progress and results], *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu im. V. Sukhomlyns'koho*. Istorychni nauky, № 2, s. 54–62. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2018. Radyanizatsiya Zakarpattya 1944 – 1950 rr. [Sovietization of Transcarpathia 1944 – 1950], Uzhhorod: RIK-U, 644 s. (in Ukrainian).

Mishchanyn, V., 2021. Stalins'ki vybory na Zakarpatti (1946 – 1953): planovani rezul'taty i vyborchyy rytual [Stalinist elections in Zakarpattia (1946-1953): planned results and election ritual], *Povsyakdenne zhyt'ya naselennya zakhidnykh oblastey Ukrainy u pershi povoyenni roky (1944 – 1953)*, L'viv – Torun' : Liha-Pres, s. 200–245. (in Ukrainian).

Moldavs'ka, T., 2010. Vybory do oblasnykh Rad deputativ: orhanizatsiyni aspekty (na prykladi pivdenykh oblastey URSR) [Elections to regional councils of deputies: organizational aspects (on the example of the southern regions of the Ukrainian SSR)], *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats' molodykh vchenykh ta aspirantiv*, Tom. 21, Kyiv, s. 499–515. (in Ukrainian).

Ostapets', Yu., Tokar, M., 2009. Zakarpattia cherez pryzmu politychnykh vyboriv [Transcarpathia through the prism of political elections], Uzhhorod: «Karpaty», 408 s. (in Ukrainian).

Ofitsyns'kyi, R., 2010. Fiktyvni vybory [Fictive elections]. *Zakarpattia 1919 – 2009 rokiv: istoriya, polityka, kul'tura*, Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira», s. 254–255. (in Ukrainian).

Starodubets', H. 2016. Osoblyvosti elektoral'noyi povedinky povstans'koho zapillya v umovakh radyans'koyi vyborchoyi kampaniyi 1946 r. [Peculiarities of the electoral behavior of the insurgent party in the conditions of the Soviet election campaign of 1946], *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka*. Seriya: Istoriya, Vyp. 1, ch. 1, s. 70–75. (in Ukrainian).

Stasyuk, O., 2019. Politychni nastroyi zakhidnykh ukrayintziv pid chas vyborchykh kampaniy povoyennoho period [Political attitudes of Western Ukrainians during election campaigns of the postwar period], *Ukrayina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*, Vyp. 32, L'viv, s. 113–124. (in Ukrainian).

Shershun, I., Delehan, V., 1998. Do pytannya pro perekhid vlady na Zakarpatti vid Narodnykh komitetiv do mistsevykh rad narodnykh deputativ [On the question of the transfer of power in Transcarpathia from People's Committees to local councils of people's deputies], *Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History*, Vyp. 2, Uzhhorod, s. 71–76. (in Ukrainian).

Vasyl Mishchanyn

Doctor of History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Modern History of Ukraine and foreign countries, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

FEATURES OF THE LAST STALINIST ELECTION CAMPAIGN IN TRANSCARPATHTHIA (ELECTIONS TO LOCAL COUNCILS ON FEBRUARY 22, 1953)

The article examines the last Stalinist election campaign in Transcarpathia – the local council elections, which were held on February 22, 1953, a few days before the death of the Soviet dictator. Unlike the first two waves of Soviet elections in the region in 1946-1947 and 1950-1951, they already took place without any excesses for the authorities. During this time, the Bolsheviks managed to completely Sovietize Transcarpathia, which manifested in the implementation of a personnel policy primarily based on the verification of "ideological loyalty" to the communists, numerous campaigning and propaganda measures, strict censorship, and repressive policies. These factors soon paid off. The Soviet government already achieved the cherished "99.9%" in the elections without much difficulty. The article highlights the course of the election campaign: the work of election commissions (event plans and their implementation, reports on their implementation), the procedure for nominating candidates, the tasks of campaigning and propaganda work for campaigning groups, points, and individual agitators (conducting lectures, discussion reports, reading newspapers and magazines) instructions to the local press, radio, clubs, and libraries), the election ritual on election day (honorary votes of the most worthy voters, delivering patriotic speeches in honor of the Communist Party, the Soviet Government and the "great leader of the peoples, Comrade Stalin," reports on the fulfillment of socialist obligations Yazan) and other attributes of the "national holiday." It should also be noted that the mechanisms for conducting elections developed by the authorities during Stalin's rule and the election traditions imposed on the population lasted almost until the collapse of the Soviet Union.

Keywords: elections, election commissions, voting, agitation, communists, Transcarpathian region, Ukrainian Soviet Socialist Republic, Soviet Union.